

ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

С. М. Дерев'янюк (Івано-Франківськ), А. М. Панчук (Київ)

ЗУНР в українській історіографії

В умовах першої світової війни на руїнах Австро-Угорської імперії виникло нове державне утворення — Західно-Українська Народна Республіка (ЗУНР). Не вдаючись до характеристики подій, що є предметом спеціального дослідження, зазначимо, що вони стали логічним продовженням тривалого розвитку суспільно-політичного руху в краї. Листопадовий Чин, як називали його сучасники, став черговою спробою українців утвердити свою незалежність. Після довгих років неволі і безправ'я населення Галичини засвідчило своє історичне право на власну державність, повноправне господарювання на своїй споконвічній землі. В той же час ця подія мала не тільки регіональне, але й загальнонаціональне значення. Адже тільки з утворенням ЗУНР стала можливою реалізація одвічних мрій, для яких жили і за які вмирали найліпші сини України. «Віднині воедино зливаються століттями відірвані одна від одної частини єдиної України — Західно-Українська Республіка (Галичина, Буковина й Угорська Русь) й Наддніпрянська Велика Україна, — урочисто проголосив Універсал Директорії Української Народної Республіки (УНР) від 22 січня 1919 року. — Віднині народ український, визволений могутнім поривом своїх власних сил, має змогу об'єднаними дружніми зусиллями своїх синів будувати нероздільну самостійну Державу Українську на благо й щастя всього її трудового люду»¹.

Як би не оцінювали сьогодні з позицій історичної ретроспективи Акт злуки полярні політичні сили, цей крок Української Національної Ради ЗУНР і Директорії УНР при всій його невдачі і нетривкості був справді історичним за своєю суттю — він став підвалиною розвою національної і політичної думки в наступні десятиліття, формування державницького мислення українського народу, становлення суверенної держави — України.

Історії ЗУНР присвячена чимала література, різнопланова за проблематикою, широтою висвітлюваних аспектів, а також за формою і жанром. Широкий є спектр видань: від газетної публіцистики до фрагментів у окремих працях та монографіях. І все ж, незважаючи на це, історія ЗУНР є одним з найменш вивчених і дискусійних питань в історії України.

Осмислення всієї сукупності опублікованих видань, проведення історіографічних досліджень має сприяти підвищенню теоретичного рівня, ефективності, практичної значущості історичних досліджень.

Оскільки створення дійсно наукової концепції історії ЗУНР повинно стати одним з пріоритетних напрямів історичних досліджень в Україні, поставлене завдання набуває особливого значення. До того ж, в силу певних обставин, про що йтиметься далі, історіографічні аспекти проблеми комплексно не розроблялись. «Чисто» історіографічний характер мають лише поодинокі дослідження. До них віднесемо виступ чернівецьких дослідників В. Карпа та А. Коцура на міжнародній науковій конференції, присвяченій 75-річчю ЗУНР, та його публікацію — «До питання історіографії утворення ЗУНР»².

Інформативно значущими є і більш-менш повні історіографічні статті і дисертації. Що ж до узагальнюючих праць з історіографії, то

в них не було навіть спроб наукового аналізу. Утворення ЗУНР, її історія, роль і місце у визвольних змаганнях розглядалися через призму «боротьби» проти українського буржуазного націоналізму. Для прикладу звернемось до статті М. Лещенка та Л. Олійника³, опублікованої до 40-річчя возз'єднання Західної України з Українською РСР. У цій статті, у зв'язку з висвітленням тих чи інших подій з історії західноукраїнських земель, автори звертаються до майже 150 різноманітних публікацій. Однак у ній навіть не згадується ЗУНР. Єдине, на що спромоглися автори, полягало в сентенції: «Імперіалісти США, Англії, Франції за допомогою українських буржуазних націоналістів придушили революційну боротьбу і допомогли королівській Румунії загарбати Північну Буковину, панській Польщі — Східну Галичину і Західну Волинь, а буржуазній Чехословаччині — Закарпатську Україну». Перед істориками ставилося завдання «і далі викривати антинародну діяльність українських буржуазних націоналістів та уніатської церкви».

Не було історіографії ЗУНР і в академічному виданні з проблем історіографії України, опублікованому у 1986 році⁴. «Трудящі маси, — відзначається в ньому, — рішуче піднялися на боротьбу проти національної буржуазії, зокрема проти контрреволюційного утворення, яке іменувалось «Західно-Українська Народна Республіка» (ЗУНР). Таким чином, заідеологізована радянська історіографія, як і сама історія, не тільки визначала нові напрями і проблеми подальшої наукової розробки, скільки заохочувала суспільствознавців до тиражування і примноження науковоподібних ідеологем.

Пропонована стаття, яка певною мірою розкриває зазначену тему, має заповнити цю прогалину в історіографії.

Вивчення історії ЗУНР відображає в цілому основні тенденції в розвитку історичної науки за радянських часів в Україні, а також у діаспорі. В цілому, за нашими підрахунками, різноманітним аспектам історії ЗУНР присвячено чимало праць українських істориків, зарубіжних авторів. Що ж до дисертаційних робіт, то їх підготовка лише розпочалася. До цих праць слід додати опубліковані в період існування ЗУНР та в міжвоєнні 20—30-і роки в періодичній пресі України, Польщі та інших держав окремі статті, замітки, брошури з різних аспектів проблеми дослідження.

Подаючи далі аналіз видань з історії ЗУНР, автори виходять з ряду положень, які є наслідком осмислення історіографічних надбань. Вважаємо, що слід врахувати, по-перше, те, що хронологічно розвиток досліджень з історії ЗУНР можна, очевидно, простежити в межах існування цього державного утворення, враховуючи також схеми періодизації розвитку історичної науки в Україні за радянських часів. По-друге, широкою є і географія досліджуваних видань, що зумовлено як особливостями долі самої ЗУНР, її діячів та активістів, так і розчленуванням українських земель у наступний період та еміграційними процесами, що поряд з суспільно-політичними факторами зумовило специфіку формування центрів українознавства, архівного та бібліографічного фондів ЗУНР. По-третє, в історичній літературі містяться не просто неоднозначні, але й принципово діаметральні трактування історії ЗУНР окремими дослідниками. Зумовлене це не тільки їх політичними поглядами чи пануючими в недавньому минулому ідеологічними постулатами, але й, що характерно сьогодні, різним підходом до розуміння феномена ЗУНР в контексті не тільки національно-визвольних змагань українського народу в 1917—1920 рр., але й показу його як історичної альтернативи Жовтневій революції в Росії, соціалістичному вибору.

Першими історичними розвідками, в яких зроблена спроба по «гарячих слідах» розкрити механізм будівництва та функціонування ЗУНР, є праці самих її діячів. Вони насамперед становлять значну джерелознавчу цінність, оскільки, крім матеріалу мемуарного характеру, в них використано широке коло різноманітних джерел, багато

з яких на сьогодні безповоротно втрачені. Притаманний цим працям певний суб'єктивізм зумовлений як самими їх особливостями (напівмемуари, напівдослідження), так і прагненням авторів обґрунтувати своє бачення історичних подій, свою роль у них. Маємо на увазі насамперед праці В. Винниченка, П. Христюка, М. Шаповала та інших⁵. Як політичні діячі загальноукраїнського масштабу вони в тій чи іншій мірі були причетні до утворення УНР і ЗУНР, мали значний вплив на політику обох держав. Тому аналіз їх публікацій вимагає критичного підходу, певного коригування з огляду на світоглядні позиції авторів. Але, поза сумнівом, багатий фактичний матеріал, поданий ними, надзвичайно цінний для правдивого відтворення подій того часу.

Значний інтерес у плані історіографічного аналізу становлять праці діячів ЗУНР та воєначальників — К. Левицького, М. Омеляновича-Павленка, М. Капустянського, А. Кравса, О. Доценка, М. Лозинського, Л. Цегельського та багатьох інших⁶. У вказаній праці активного діяча Української національно-демократичної партії, члена уряду ЗУНР Л. Цегельського висвітлюється державотворча діяльність, наведені важливі деталі переговорів представників ЗУНР і УНР, учасником яких він був, щодо об'єднання двох держав, аналізуються певні розходження, що мали місце в керівництві ЗУНР, та ін.

До цієї групи публікацій слід віднести і працю С. Ярославина⁷. Дві особливості вигідно відрізняють її від інших праць. По-перше, автор аналізує діяльність політичних партій доби ЗУНР, їх провідників, зокрема, детально спинається на житті і діяльності президента (директора) ЗУНР Є. Петрушевича, а, по-друге, подає структуру уряду ЗУНР, характеризує основні внутріполітичні та зовнішньополітичні акти Української національної ради і Державного секретаріату (уряду) ЗУНР.

Показовими серед мемуарів є спогади відомого українського письменника та громадського діяча А. Чайковського, що під назвою «Чорні рядки» були опубліковані у м. Львові у 1930 році видавничим кооперативом «Червона калина». У 1990 році вони передруковані в журналі «Дзвін» з коментарями львівського дослідника Б. Якимовича⁸.

Мемуари охоплюють період від 1 листопада 1918 до 13 травня 1919 року. Цікавими є думки автора щодо спогадів, як історичного джерела, що не втрачають своєї значимості і сьогодні. «На мою думку, — писав А. Чайковський, — ніякий українець не повинен забирати з собою в могилу того, що знає, що він пережив, а що може мати загальний інтерес, хоч би із малої закутини нашої землі. Такі спомини, вкупі з другими такими споминами, складатимуть хроніку-літопис минулого, і це буде важливим джерелом для будучого історика. Але при цьому одна вимога: об'єктивність і совісність у представленні справи. Пишучий не сміє нічого замовчувати, навіть своїх особистих похибок і проґрхів, коли вони за ним є. Лише така хроніка може заслуговувати на віру..., бути вірною світливою того всього, що тоді діялось, доброго чи злого»⁹. Аналіз тексту мемуарів А. Чайковського дає підстави твердити, що автор дотримувався ним же висловлених вимог, і це робить його працю важливим історичним джерелом, сприяє об'єктивному сприйняттю подій.

Особливостям функціонування органів державної влади в краї після воз'єднання з УНР присвячена праця М. Чубатого¹⁰. Праці безпосередніх учасників тогочасних подій, їх організаторів без сумніву є авторитетним історичним джерелом і в той же час першими спробами осмислити те, свідками чого вони були. Грунтовний аналіз цих праць ще попереду, адже публікації зарубіжних авторів до останнього часу були недоступні для аналізу, зберігались в «спеціальних» фондах бібліотек. І лише зараз частина з них перевидана в нашій країні, до них відкритий доступ дослідників.

Цінність праць зарубіжних дослідників полягає у тому, що в них наведені невідомі радянським історикам документи і матеріали архів-

ного фонду ЗУНР, що через специфіку її історичної долі були вивезені чи створювались за кордоном. Серед них документи, що розкривають законотворчу діяльність ЗУНР. Зокрема, у першому томі збірника документів і матеріалів «Українська суспільно-політична думка в 20 ст.», виданому у Мюнхені в 1983 році, вміщено текст «Тимчасового Основного Закону про державну самостійність українських земель бувшої австро-угорської монархії, ухвалений Українською Національною Радою на засіданні 13 листопада 1918». Цим документом визначені назва, кордони, символи держави, органи її влади.

Узагальнююча стаття, присвячена ЗУНР, вміщена у другому томі «Енциклопедії українознавства»¹¹. Її автори, на відміну від авторів радянських видань енциклопедичного і довідкового характеру, уникають будь-яких оцінок історичних подій. Цінною є і додана до статті коротка бібліографія, що дає можливість окреслити коло майбутнього пошуку. Змістовними в інформативному плані є вміщені у інших томах «Енциклопедії українознавства» статті та інші матеріали, що відображають діяльність Української Національної Ради, Державного секретаріату ЗУНР, зміст її Конституції, взаємовідносини ЗУНР та УНР, адміністративно-територіальний устрій, а також наводять біографічні дані окремих керівників держави та діячів суспільно-політичного руху в краї.

Із спеціальних історичних досліджень найбільш цінними є праці М. Стахівіа — «Західна Україна в державнім будівництві та обороні. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони 1918—1923 рр.» (Скрентон, 1959) і «Західна Україна та політика Польщі, Росії і Заходу (1772—1918)» (Скрентон, 1961 р.), а також робота О. Удовиченка «Україна у війні за державність. Історія, організація і бойові сили. (1917—1921)» (Вінніпег, 1954).

З публікацій про діячів ЗУНР виділимо статтю С. Барана «Недрукований лист до президента Петрушевича» (Укр. Історик.— 1964.— Ч. 2) і книги С. Волинця «Предвісники й творці Листопадового Зриву» (Вінніпег, 1965) та М. Заклинського — «Дмитро Вітовський» (Нью-Йорк, 1967).

Згадані праці, як і ті, про які йтиметься далі, є важливою історіографічною базою дослідження історії ЗУНР. Однак, до останнього часу не створено ґрунтовних праць з цієї проблеми. Виняток становлять лише окремі розділи у працях Н. Полонської-Василенко, О. Субтельного та Д. Дорошенка¹², у яких досить стисло подано обставини утворення ЗУНР, діяльність Української Національної Ради, взаємовідносини ЗУНР і УНР, акт їх злуки, зовнішньополітичну орієнтацію керівників ЗУНР, причини її занепаду.

Певний інтерес становлять і опубліковані у 20-х роках, особливо у зв'язку з 10-річчям ЗУНР, статті у періодичній пресі УРСР¹³. Ці історіографічні джерела містять цікавий фактичний матеріал, сприяють всебічному осмисленню долі ЗУНР.

Протягом 30—40-х — першої половини 50-х років в Україні проблеми історії ЗУНР практично не досліджувались, а їх висвітлення у контексті загальноісторичних подій в узагальнюючих історичних працях, навчальних посібниках або випускалося, як неістотне, або жакливо фальсифікувалось, кваліфікувалось однозначно як контрреволюційний путч. У радянській історіографії, як справедливо зазначають у згаданій публікації В. Карпо та А. Коцур, утвердився підхід, за яким виникнення ЗУНР пояснювалось як захоплення влади у Східній Галичині українською буржуазією, що скористалась розвалом Австро-Угорської імперії. Зумовлено це загальним станом розвитку історичної науки, пануючими у ній догмами і стереотипами, що, звичайно, не сприяло об'єктивному вивченню і висвітленню подій.

У другій половині 50-х років, в умовах початку так званої «хрущовської відлиги», львівський дослідник О. Карпенко зробив спробу

висловити власне трактування досліджуваних подій. У 1956 році на республіканській науковій конференції у м. Львові він запропонував оцінити ці події як національно-демократичну, народну революцію в єдності з революцією в усій імперії. Однак така оцінка не була прийнята учасниками конференції, а рішуче засуджена як буржуазно-націоналістична.

Через рік автор виступив з статтею¹⁴, в якій намагався аргументувати історичні передумови, висвітлити характер, рушійні сили і хід революції. У статті стверджувалося, що в листопаді 1918 року повстання у Східній Галичині переросло в національно-демократичну (буржуазно-демократичну, народну) революцію, в результаті якої і виникла ЗУНР.

Реакцією на статтю О. Карпенка стали публікації цілого ряду авторів, в яких ЗУНР розглядалась як засіб «обману народу, насильства над ним», «викидень західноукраїнської буржуазії»¹⁵.

Таким чином, спроба висловити «неофіційну» точку зору виявилась невдалою, що в цілому було закономірним в умовах заідеологізованої радянської історичної науки. Протягом 60—80-х років попередня історична оцінка діяльності ЗУНР збереглась в історичній літературі. Не маючи змоги в силу специфіки своїх досліджень обійти ці проблеми, дослідники, як правило, подавали перебіг подій фрагментарно, переносючи їх оцінки з праці в працю.

Виданнями, що відображали офіційну точку зору на ці проблеми, стали «Нариси історії Комуністичної партії України» та «Історія Української РСР»¹⁶. Характерною є оцінка ЗУНР, подана В. Маланчуком у «Радянській енциклопедії історії України». «Західноукраїнська Народна Республіка,— зазначав автор,— маріонеткова держава, створена українськими буржуазними націоналістами в листопаді 1918 року на території Східної Галичини під час розпаду Австро-Угорської імперії. Президентом... ЗУНР був запеклий буржуазний націоналіст Є. Петрушевич. Внутрішню політику «уряд» ЗУНР проводив в інтересах капіталістів і поміщиків, борючись проти революційного руху... Внаслідок зрадницької політики ЗУНР та активного втручання міжнародного імперіалізму, Східну Галичину в липні 1919 року окупували війська буржуазно-поміщицької Польщі»¹⁷.

За рамки наведених у вказаних виданнях оцінок дослідники, як правило, не виходили як у своїх публікаціях, так і при проведенні наукових конференцій, про що свідчать їх опубліковані матеріали. При цьому за ідеологічними штампами замовчувалась законотворча діяльність уряду ЗУНР, трагедія українсько-польської війни, вилучались із минувшини або таврувались її політичні і військові дії.

Не сприяли об'єктивному дослідженню історії ЗУНР і обмеження в доступі до архівних джерел. При опрацюванні документів і матеріалів ЗУНР, що зберігались у режимі і мали спеціальний обмежений доступ у нинішньому Центральному державному архіві вищих органів державної влади і управління України ще в 1989 році, ми звернули увагу на те, що протягом 30 років ці документи не тільки не використовувались, але й практично не вивчались дослідниками.

З розвитком процесів перебудови, гласності в СРСР, і особливо після проголошення незалежності України, в історіографії ЗУНР почався новий етап. Поштовхом до широких досліджень стало розгоргання насамперед в західних областях України процесів демократичного і національного відродження. 29 жовтня 1969 року з ініціативи неформальних організацій та з участю представників партійних і радянських органів м. Львова відбувся масовий мітинг, на якому вперше за радянської влади громадськість відкрито відзначила річницю створення ЗУНР, вшанувала пам'ять її захисників. Тоді ж у львівській, а також у пресі інших областей регіону з'явилися перші публікації про події осені 1918 року.

Характеризуючи зроблене дослідниками за минулі з того часу п'ять років, виділимо основні напрями розвитку історіографії. Це насамперед публікація окремих документів з історії ЗУНР, серій нарисів про її визначних діячів, велика кількість публіцистичних матеріалів і тільки поодинокі узагальнюючі праці.

З розширенням доступу до документів установ Національного архівного фонду України з'явилась можливість створити необхідну джерельну базу відтворення наукової історії ЗУНР. Перші кроки вже зроблено. Зокрема, до 75-річчя ЗУНР була організована виставка унікальних документів у державному архіві Львівської області. Серед її експонатів — різноманітні листівки із закликами до боротьби за волю України, відозви, звернення до народу про допомогу молодій республіці і такі своєрідні за інформативною значимістю джерела, як листи військовослужбовців своїм рідним¹⁸. Аналогічну виставку було створено і в державному архіві Івано-Франківської області, колектив якого веде плідну роботу по пошуку і опрацюванню документів і матеріалів з історії ЗУНР з метою видання спеціального збірника.

Важливим кроком є публікація конституційно-державних актів України з найдавніших часів до сьогодення, здійснена товариством «Знання» України в 1993 р. У збірнику поряд з Конституцією П. Орлика, конституційними актами УНР, проектом нової Конституції України та іншими документами вміщено і текст Тимчасового Основного Закону ЗУНР від 13 листопада 1918 року¹⁹.

Цим перелік опублікованих джерел, звичайно, крім їх фрагментів у працях дослідників, вичерпується, що явно не відображає стану і потреб розвитку історичних досліджень в Україні.

Наукові розвідки і публіцистичні матеріали з історії ЗУНР систематично публікуються в пресі західних областей України у січні і листопаді кожного року, починаючи з 1989 року. Однією з перших була публікація С. Макарчука в газеті «Вільна Україна» від 22—24 січня 1989 року, сама назва якої — «Республіка, що обрала поразку», — засвідчувала серйозність намірів автора: подати короткий виклад історії ЗУНР та проаналізувати причини її занепаду. І цієї мети було досягнуто, звичайно, з урахуванням досягнутого на той час рівня наукової розробки даної проблеми. Звернув на себе увагу і спецвипуск львівської газети «За вільну Україну» від 1 листопада 1990 року. Поряд з матеріалами про святкування 72-ої річниці ЗУНР газета вмістила підготовлене на широкій документальній основі наукове дослідження львівських науковців Я. Ляльки та К. Науменка, що подає ґрунтовний огляд історії ЗУНР. Тут же вміщені і фото її діячів. Аналогічні спецвипуски, тематичні сторінки з'являлись і в інших періодичних виданнях у наступні роки.

У пресі опубліковано чимало розвідок і про президента ЗУНР Є. Петрушевича, керівника Української Національної Ради К. Левицького, провідника УСС, державного секретаря ЗУНР Д. Вітовського, а також про Г. Коссака, О. Микитку, І. Куровця, П. Франка та інших. Однак необхідно зазначити, що опубліковані статті, за окремими винятками, мають публіцистичний, пропагандистський характер, спираються на обмежене коло історичних джерел і переважно дублюють уже відомі факти.

Наявність періодики різноманітного політичного напрямку зумовлює і появу широкого спектра оцінок значення ЗУНР у долі українського народу, амплітуда яких коливається від абсолютної ідеалізації до повного несприйняття. Особливо це стосується Акту злуки УНР та ЗУНР, протиставлення його подіям вересня 1939 року тощо. На жаль, аргументація авторів цих матеріалів не завжди є переконливою.

Для тих нечисленних публікацій наукового характеру, що з'являлись в останні роки, і особливо у зв'язку із святкуванням 75-річчя ЗУНР, характерним є прагнення їх авторів подолати стереотипи радян-

ської історіографії, вийти на нові, неординарні підходи до висвітлення історії ЗУНР, які базуються на переосмисленні як вже відомих, так і введених у наковий обіг ряду нових джерел.

Однією з перших спроб подати ґрунтовну характеристику історії ЗУНР є стаття львівського дослідника С. Лилика²⁰. Широко використовуючи видання 20—30-х років, матеріали періодичної преси того часу, автор подає стисло характеристику соціально-економічного і політичного розвитку західноукраїнських земель на початку ХХ ст., основних течій суспільно-політичної думки в краї, що дає ключ до розуміння передумов виникнення і діяльності ЗУНР. Широко коло питань з історії ЗУНР, щоправда крізь призму польсько-української війни 1918—1919 рр., розглядають у своїй праці М. Литвин і К. Науменко²¹.

Активізації досліджень з історії ЗУНР значною мірою сприяла підготовка до відзначення її 75-річного ювілею. З великою статтею, що підтвердила висловлені ним ще в 50-х роках погляди, виступив професор Прикарпатського університету ім. В. Стефаника О. Карпенко²². Узагальнюючий характер має і науково-історична праця Б. Тищика та О. Вівчаренка «Західно-Українська Народна Республіка. 1918—1923 рр.», видана до 75-річчя її утворення і діяльності²³. Широко використовуючи архівні матеріали, видання 20—30-х років, сучасні публікації, автори, крім загальноісторичних проблем, детально характеризують організацію, структуру та функції державного апарату ЗУНР, конкретну його державотворчу діяльність. Звичайно, видання не є повним і всебічним, однак цінність його не стільки у наведеному фактичному матеріалі, скільки у самій постановці проблеми, адже автори його вперше в українській літературі, зокрема історико-правовій, зробили спробу висвітлити державно-правові аспекти виникнення і діяльності ЗУНР.

Названими нечисленними виданнями практично обмежується список праць узагальнюючого характеру, присвячених досліджуваній проблемі.

Певним підсумком вивчення історії Західно-Української Народної Республіки стало проведення 1—3 листопада 1993 р. в м. Івано-Франківську з ініціативи Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Прикарпатського державного університету ім. В. Стефаника, обласної державної адміністрації міжнародної наукової конференції, присвяченої 75-річчю ЗУНР. Протягом трьох днів науковці з Києва, Донецька, Рівного, Львова, Тернополя, Чернівців, Івано-Франківська та зарубіжжя чи не вперше відверто, без перекручень і фальсифікацій, говорили про значення ЗУНР в історії українського народу. До початку роботи конференції вийшли друком матеріали її учасників, у яких вміщено понад 70 наукових публікацій. Тематика їх широка і різноманітна. Вона охоплює проблеми листопадової (1918 р.) національно-демократичної революції і утворення ЗУНР; становлення і розвиток української державності на західноукраїнських землях; соціально-економічні, суспільно-політичні і національно-культурні процеси в ЗУНР; її роль і діяльність на міжнародній арені; відображення її історії в історіографії, джерелах, публіцистичній, художній літературі і мистецтві.

Узагальнення досягнень історіографії ЗУНР дає підстави визначити окремі, типові недоліки аналізованих досліджень. Це насамперед їх вузька джерельна база. До того ж не всі використовувані джерела мають достатній рівень репрезентативності, а прагнення штучно «прив'язати» їх до тих чи інших висунутих положень іноді веде до ігнорування інших джерел, що містять важливі, кардинальні факти, інше трактування подій, осіб і документів, що з тих чи інших причин не влаштовують їх авторів. Засновані на такому підході висновки і узагальнення іноді поверхові, не аргументовані, а то й помилкові як фактично, так і концептуально. Обмеженою є і проблематика досліджень, чимало аспектів діяльності ЗУНР просто випускається.

Враховуючи стан історіографії проблеми, вказані нами особливості, вважаємо, що подальшому розвитку досліджень з історії ЗУНР могли б сприяти цілеспрямовані заходи організаційного характеру. Це насамперед організація цілеспрямованого пошуку як в установах Національного архівного фонду України, так і в зарубіжних архівах відповідних документів і матеріалів. При цьому важливо виявити повністю не тільки документи керівних органів ЗУНР, але й ті, що побіжно відображають досліджувані події, проте становлять значний інтерес, створюють цілісну картину багатогранної діяльності ЗУНР. Це документи військових частин, що збереглися у відомчих архівах Міністерств оборони Російської Федерації та Польщі, різноманітні матеріали інформаційного характеру зовнішньополітичних відомств зарубіжних країн, фондів, окремі документи особистого походження тощо. Їх введення у науковий обіг поряд з «новим» прочитанням вже відомих, виявлення і використання закладених в них широких інформаційних можливостей стало б надійною основою формування нових концептуальних підходів до висвітлення історії ЗУНР. Адже саме від історичних джерел, їх повноти, репрезентативності, інформаційної достовірності, об'єктивності, рівня обробки, наукової критики і методів використання багато в чому залежать якість та ефективність історичних досліджень.

Цілком назрілою є проблема підготовки і видання збірника документів і матеріалів з історії ЗУНР та фундаментальної узагальнюючої праці з історії ЗУНР.

Щодо проблематики досліджень, враховуючи вже зроблене, очевидно, перспективною є розробка як цілісної концепції становлення української державності на західноукраїнських землях, так і окремих аспектів її історії в контексті європейських геополітичних реалій по завершенню першої світової війни. Потребує вивчення механізм функціонування органів державної влади ЗУНР, діяльність політичних партій та громадських об'єднань, складні перипетії внутріпартійної боротьби. Особливу увагу слід приділити розгляду феномена ЗУНР не тільки в контексті загальнонаціональної, але й загальноєвропейської історії.

Все це, безсумнівно, сприятиме створенню цілісної, науково вивіреної, об'єктивної історії Західно-Української Народної Республіки.

¹ Національні відносини в Україні у ХХ ст. Збірник документів і матеріалів.— К., 1994.— С. 91—92.

² Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки, 1—3 листопада 1993 р. Матеріали.— Івано-Франківськ, 1993.— С. 94—95.

³ Лещенко М., Олійник Л. Розвиток досліджень в історії західноукраїнських земель // Український історичний журнал.— 1979.— № 9.— С. 136—145.

⁴ Історіографія історії Української ССР.— К., 1986.— С. 285.

⁵ Винниченко В. Відродження нації. У 3-х част.— К.— Відень, 1920; Христюк П. Замітки і матеріали до історії української революції 1917—1920 рр. У 4-х томах.— Прага, 1922; Шаповал М. Велика революція і українська визвольна програма.— Прага, 1928.

⁶ Левицький К. Історія визвольних змагань галицьких українців з часів світової війни 1914—1918 рр.— Львів, 1928; Омелянович-Павленко М. Українсько-польська війна 1918—1919 рр.— Прага, 1929; Капустянський М. Похід українських армій на Київ—Одесу 1919 р. У 3-х част.— Мюнхен, 1946; Кравс А. За українську справу.— Львів, 1926; Доценко О. Літопис української революції.— Т. 11.— Кн. 4 і 5.— Львів, 1923—1924; Лозинський М. Галичина в роках 1918—1920.— Прага, 1922; Цегельський Л. Від легенд до правди. Спомини про події в Україні, зв'язані з 1 листопадом 1918 р.— Філадельфія, 1960 та ін.

⁷ Ярославин С. Визвольна боротьба на західноукраїнських землях у 1918—1923 рр.— Філадельфія, 1956.

⁸ Чайковський А. Чорні рядки. Спогади комісара ЗУНР // Дзвін.— 1990.— № 6.— С. 43—79.

⁹ Там же.— С. 44.

¹⁰ Чубатий М. Державний лад на Західній області Української Народної Республіки.— Львів, 1921.

¹¹ Енциклопедія українознавства. Перевидання.— Львів, 1993.— С. 762.

¹² Полонська-Василенко Н. Історія України. У 2-х томах.— Мюнхен, 1972—1976; Субтельний О. Україна. Історія. 3-тє видання.— К., 1993; Дорошенко Д. Історія України.— Краків—Львів, 1942.

¹³ Див.: Вітик С. До десятиріччя Зах(ідно)-Української Народної Республіки // Більшовик України.— 1928.— № 20.— С. 63—76; Камінюк М. До характеристики зовнішньої політики ЗУНР /з нагоди X річниці галицьких подій// Більшовик України.— 1928.— № 21—22.— С. 73—80; Бородайко В. До 10-річчя існування «Зах(ідної) Укр(аїнської) Республіки» // Літопис революції.— 1928.— № 6.— С. 304—311 та ін.

¹⁴ До питання про характер революційного руху в Східній Галичині в 1918 р. // З історії західноукраїнських земель.— К., 1957.— Вип. 1.— С. 59—90.

¹⁵ Маланчук В. Історія однієї зради.— Львів, 1958.

¹⁶ Нариси історії Комуністичної партії України.— К., 1976; Історія Української РСР.— Т. 5.— К., 1977.

¹⁷ Радянська енциклопедія історії України.— К., 1970.— Т. 2.— С. 199.

¹⁸ Савчук В. Вперше побачив сучасник // Армія України.— 1993.— 24 лист.

¹⁹ Слюсаренко А., Томенко М. Історія української конституції.— К., 1993.

²⁰ Лилик С. ЗУНР: біла пляма в історії України // Пост імені Ярослава Галана. Кн. 24.— Львів, 1990.— С. 178—206.

²¹ Литвин М., Науменко К. Історія галицького стрілецтва.— Львів, 1991.

²² Карпенко О. Листопадова 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях // Укр. іст. журнал.— 1993.— № 1.— С. 16—29.

²³ Тищик Б., Вівчаренко О. Західно-Українська Народна Республіка. 1918—1923 рр.— Коломия, 1993.